
UDK811.163.42'35
811.163.42'367
Izvorni znanstveni rad

Josip Silić
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Hrvatska

SEMANTIČKO INTERPUNKCIJSKO NAČELO I PROZODIJA REČENICE

SAŽETAK

Rasprava je posvećena odnosu semantičkoga interpunkcijskog načela i prozodije rečenice. Prvi je dio posvećen semantičko-gramatičkomu ustrojstvu rečenice i njegovu odnosu prema obavijesnomu ustrojstvu rečenice. Drugi je dio posvećen analizi obavijesnoga ustrojstva nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice, nakon koje se dolazi do zaključka da je nezavisnosložena rečenica dvoiskazna, a zavisnosložena i jednoiskazna i dvoiskazna. Pritom se utvrđuje da je dvoiskazna zavisnosložena rečenica ustrojstveno istovjetna s (dvoiskaznom) nezavisnosloženom rečenicom. Nakon toga se provjerom njihove prozodije utvrđuje da jednoiskaznu zavisnosloženu rečenicu karakterizira jednouzlaznost i jednosilaznost melodije, a dvoiskaznu (i nezavisnosloženu i zavisnosloženu) dvouzlaznost i dvosilaznost melodije. To je razlog zašto se surečenice u jednoiskaznoj zavisnojsloženoj rečenici ne odvajaju, a u dvoiskaznoj odvajaju zarezom. U trećemu se dijelu rasprave govori o nelogičnosti odvajanja zarezom početnih dijelova iskaza izraženih priložnom oznakom i konstrukcijama s proizvedenim prijedlozima. Isto tako i konstrukcija u ulozi veznih sredstava na razini teksta. Razlog je takvu postupku, zaključuje se, u davanju pogrešne uloge pauzi u obavijesnome ustrojstvu rečenice.

Ključne riječi: interpunkcija, sintaksa, prozodija, hrvatski jezik

Poznato je da interpunkcija može biti strukturna (u našoj tradicionalnoj terminologiji - gramatička), semantička i ritmomelodijska (Badurina 1996).

Budući da je hrvatska interpunkcija semantička, moramo reći o čemu ona ovisi.

Sam naziv ("semantička") kazuje da ovisi o semantičkim parametrima. (Ovdje semantiku vezujemo uz pojam "smisao".) Semantički su parametri, kao što je poznato, usko povezani s prozodijskim parametrima. I jedni su pak i drugi (i semantički i prozodijski) parametri rečenice kao iskaza, tj. njezina obavijesnoga ustrojstva. O tome smo govorili u raspravi "Komunikativno ustrojstvo rečenice i interpunkcija" (Silić, 1998:389-400). Sad ćemo neke podatke koje smo ondje iznijeli ponoviti, a onda uspostaviti prozodijsku vezu s karakterom jednoiskaznosti i dvoiskaznosti složene rečenice.

Predikat predstavlja radnju, subjekt vršitelja radnje, objekt predmet radnje i priložna oznaka okolnost radnje. Logika njihova redosljeda pretpostavlja da vršitelj radnje prethodi radnji, radnja predmetu radnje i predmet radnje okolnosti radnje. Zato će njihov redosljed biti ovakav: **VR** (vršitelj radnje) + **R** (radnja) + **PR** (predmet radnje) + **OR** (okolnost radnje). Takav njihov redosljed pretpostavlja njihovo semantičko ustrojstvo. (Ovdje semantiku vezujemo uz pojam "značenje".) Ono pak (semantičko ustrojstvo) logički pretpostavlja gramatičko ustrojstvo, po kojemu subjekt prethodi predikatu, predikat objektu i objekt priložnoj oznaci (**S + P + O + PO**). Pritom treba reći da je i jedno (semantičko) i drugo (gramatičko) ustrojstvo cjelina, da nijedan član ni jednoga (semantičkog) ni drugoga (gramatičkog) ustrojstva ne može biti bez drugoga.

Tako je to s gledišta semantičko-gramatičkoga ustrojstva rečenice. A kako je to s gledišta obavijesnoga ustrojstva rečenice, tj. s gledišta rečenice kao iskaza? U tome ustrojstvu obavijesni subjekt (tema) prethodi obavijesnomu predikatu (remi). Pritom i u temi i u remi mogu biti svi članovi semantičko-gramatičkoga ustrojstva, što ovisi o njihovoj obavijesnosti, tj. o njihovoj uključenosti u kontekst, odnosno o njihovoj uvjetovanosti kontekstom. Kada su uvjetovani kontekstom, mogu biti ispušteni iz ustrojstva. Dakako, i članovi obavijesnoga ustrojstva rečenice kao iskaza (tema i rema) čine cjelinu, pa po načelima semantičke interpunkcije ne mogu biti odvojeni nikakvim interpunkcijskim znakom. Čim se odvoje iz svoga ustrojstva, prestaju biti članovi toga ustrojstva. I sad ono što je za našu tezu ključno: Članovi semantičko-gramatičkoga ustrojstva (uvjetno rečeno) unutar obavijesnoga ustrojstva ostaju u onim (semantičko-gramatičkim) suodnosima u kojima su izvan toga ustrojstva, tj. unutar (svoga) semantičko-gramatičkoga ustrojstva. (U skladu je to s činjenicom da jezik organizira govor.)

Prema kriterijima obavijesnoga ustrojstva jezika obavijesno se ustrojstvo složene rečenice ne razlikuje od obavijesnog ustrojstva jednostavne rečenice, pa u tome smislu (metodološki) ne bi bilo u redu kad bismo se (i u okviru toga ustrojstva) služili pojmovima "složena rečenica" i "jednostavna rečenica". U skladu s onime što je rečeno i jedna je i druga (i složena i jednostavna) rečenica

jedan iskaz. Iskaz naime pretpostavlja jednotemnost i jednoremnost, a ne dvotemnost i dvoremnost ustrojstva, kako bi se moglo "nametnuti" s obzirom na mogućnost poistovjećivanja semantičko-gramatičkoga i obavijesnoga ustrojstva jezika, što je i teorijski i metodološki neprihvatljivo. Kada u okviru složene rečenice imamo posla s dvotemnošću i dvoremnošću ustrojstva, tada imamo posla i s dvama iskazima.

Kada je (s gledišta semantičko-gramatičkoga ustrojstva jezika) riječ o složenim rečenicama, tada (kad su posrijedi problemi kojima se bavimo) treba razlikovati nezavisnosložene rečenice od zavisnosloženih rečenica. Nezavisnosložene rečenice imaju dvotemno i dvoremno ustrojstvo, što znači da predstavljaju dva iskaza. Zavisnosložene rečenice mogu imati i jednotemno i jednoremno i dvotemno i dvoremno ustrojstvo. Kad imaju dvotemno i dvoremno ustrojstvo, tada se podudaraju s nezavisnosloženim rečenicama, što znači da su, kao i nezavisnosložene rečenice, dvoiskazne. To će biti razlog zašto im kad budu jednotemne i jednoremne (tj. kad budu jednoiskazne) zavisnu surečenicu (tradicionalno: zavisnu rečenicu) od osnovne surečenice (tradicionalno: glavne rečenice) nećemo, a kad budu dvotemne i dvoremne (tj. kad budu dvoiskazne), hoćemo odvojiti zarezom. Prije nego sve to oprimjerimo, moramo razriješiti još neke teorijsko-metodološke probleme.

Od prozodijskih su se sredstava kad je riječ o spomenutom problemu pokazala relevantnima melodija, (rečenični) naglasak i pauza. Jednoiskazne složene rečenice karakterizira jednouzlazna i jednosilazna melodija, a dvoiskazne dvouzlazna i dvosilazna melodija. Dio takva ustrojstva koji predstavlja temu prati uzlazna, a dio koji predstavlja remu silazna melodija.

Usp.: *Ivan je to učinio tako da možete biti zadovoljni.*

(Kontekst je "Kako je to Ivan učinio?")

Obrnuto je u dvoiskaznim složenim rečenicama. Njih karakterizira dvouzlazna i dvosilazna melodija te pauza između osnovne i zavisne surečenice. (Ovdje je riječ o pauzi koja ima semiološku vrijednost.)

Usp.: *Ivan je to učinio tako da možete biti zadovoljni.*

(Kontekst je "Je li Ivan to učinio? Ako jest, bit ćemo zadovoljni.")

U takvim se složenim rečenicama osnovna i zavisna surečenica odvajaju zarezom ili kojim drugim (hijerarhijski višim od zareza) interpunkcijskim znakom. Surečenice su zavisnosloženih rečenica s takvim semantičko-gramatičkim i obavijesnim ustrojem slične surečenicama nezavisnosloženih rečenica. Zato se takve zavisnosložene rečenice mogu preoblikovati u nezavisnosložene rečenice.

Usp.: Ivan je to učinio, **tako da** možete biti zadovoljni. > Ivan je to učinio, **pa (te, i)** možete biti zadovoljni.

Budući pak da su surečenice i jednih (zavisnosloženih) i drugih (nezavisnosloženih) rečenica s gledišta njihova obavijesnoga ustrojstva u biti rečenice (jer su - i jedne i druge - dvoiskazne), moguće ih je odvojiti u samostalne (jednostavne) rečenice.

Usp.: Ivan je to učinio. **Možete** biti zadovoljni.

A budući da tada postaju činjenice teksta, veznici se kojima su povezane u složenim rečenicama prestaju biti rečeničnim i postaju tekstnim veznim sredstvima, tj. konektorima.

Usp.: Ivan je to učinio. **Zato** možete biti zadovoljni.

(Zašto zaključne rečenice smatramo problemom teksta, a ne problemom složene rečenice, o tome drugom prilikom.)

U skladu će s metodologijom kojom smo se poslužili biti i preoblika članova nabrojavanja u niz surečenica, jer su i oni u biti iskazi.

Tako su u tekstu *Ivan je kupio knjigu, bilježnicu, olovku, gumicu za brisanje* (ustrojstveno) samostalni i iskaz *Ivan je kupio knjigu*, i iskaz (\emptyset) *bilježnicu*, i iskaz (\emptyset) *olovku*, i iskaz (\emptyset) *gumicu za brisanje*. U prvome je iskazu (uz kontekst *Što je kupio Ivan?*) *Ivan je kupio* tema, a *knjigu* rema; u drugome je iskazu *Ivan je kupio* tema, a *bilježnicu* rema; u trećemu je iskazu *Ivan je kupio* tema, a *bilježnicu* rema; u četvrtome je iskazu *Ivan je kupio* tema, a *gumicu za brisanje* rema. U svima se njima pretpostavlja jedno te isto (obavijesno) ustrojstvo: 1. *Ivan je kupio knjigu*, 2. *Ivan je kupio bilježnicu*, 3. *Ivan je kupio olovku* i 4. *Ivan je kupio gumicu za brisanje*. (U drugome se, trećemu i četvrtome iskazu isključuje tema *Ivan je kupio* jer je (budući uključena u kontekst) zalihosna.)

U takvu se "nizanju" iskaza zadnji i predzadnji iskaz mogu odvojiti (sastavnim) veznikom *i*: *Ivan je kupio knjigu, bilježnicu, olovku i gumicu za brisanje*. To kazuje da su spomenuti iskazi surečenice u okviru nezavisnosložene rečenice kao semantičko-gramatičkoga ustrojstva. Zato takvo ustrojstvo i nazivamo surečeničnim nizom. (Tradicionalni bismo mi naziv "rečenični niz" upotrijebili kad je riječ o nizu rečenica u okviru teksta.)

Takav karakter ima i "nizanje" zavisnih surečenica u okviru zavisnosložene rečenice kao semantičko-gramatičkoga ustrojstva. Usp.: *U okviru prvoga takva projekta na Pravnome fakultetu za bruceše je otisnuta brošura iz*

koje mogu saznati **kako** prijaviti ispite, **kako** učiti za njih i **kome** se obratiti za pomoć. Dakle je i u okviru nezavisnosložene rečenice i u okviru zavisnosložene rečenice riječ o surečeničnome nizu. To znači da je surečenični niz i jednih i drugih rečenica (i nezavisnosloženih i zavisnosloženih) problem "nezavisne složenosti".

I obrnuti redosljed surečenica (inverzija) (kad je zavisna surečenica ispred osnovne surečenice) karakterizira jednoiskaznost, tj. jednotemnost (pa onda i jednouzlanost melodije) i jednoremnost (pa onda i jednosilaznost melodije). Tako je zavisnosložena rečenica *Kad dođeš u Zagreb posjeti me* (obavijesno) ustrojena ovako: tema - ti : rema - dođeš u Zagreb posjeti me. (S redosljedom je *Posjeti me kad dođeš u Zagreb* ustrojena ovako: tema - ti : rema - posjeti me dođeš u Zagreb.) Usprkos tome odvojiti ćemo ih zarezom: *Kad dođeš u Zagreb, posjeti me*. (U redosljedu ih *Posjeti me kad dođeš u Zagreb*, naprotiv, nećemo odvojiti zarezom: *Posjeti me kad dođeš u Zagreb*.) Zašto ćemo ih u redosljedu *Kad dođeš u Zagreb posjeti me* odvojiti zarezom? - To je jedan od (rijetkih) postupaka koje pristaše semantičke interpunkcije preuzimaju iz drugih interpunkcijskih načela. U tome je smislu to i jedan od rijetkih formalizama koje si je semantička interpunkcija dopustila.

Poput preoblake koju je doživjelo ustrojstvo *Ivan je to učinio, tako da možete biti zadovoljni* (u *Ivan je to učinio. Zato možete biti zadovoljni*) može doživjeti i ustrojstvo *Istaknuo je da Hrvatska i SAD smatraju važnim da primjedbe na suradnju ne budu zapreka ostvarenju ulaska Hrvatske u EU i NATO, što je u interesu obiju zemalja*. U njemu je surečenica *što je u interesu obiju zemalja* takva da se može odvojiti od svoje "matice" i postati samostalan iskaz. To će se dogoditi tako da će veznik *što* postati konektor *to*: *Istaknuo je da Hrvatska i SAD smatraju važnim da primjedbe na suradnju ne budu zapreka ostvarenju ulaska Hrvatske u EU i NATO. To je u interesu obiju zemalja*. (Iz tih bi razloga veznik *što* bilo dopušteno smatrati konektoriziranim veznikom. Ako je to tako, onda bismo relativne surečenice mogli podijeliti na atributivne i apozitivne. Tada bismo rekli da se atributivne surečenice ne odvajaju, a apozitivne odvajaju zarezom.) Kontekst u kojemu se sve to događa omogućava da se takav (osamostaljeni) iskaz popratni uzročnim konektorom *naime*: **To je naime u interesu obiju zemalja**.

Ovdje treba naglasiti da je nelogično da se konektori tipa *naime* (jer su vezna sredstva) odvajaju zarezom. Usp.: (*Španjolsku i Francusku bi uskoro mogla slijediti i Velika Britanija*.) **Naime**, britanska bi vlada uskoro mogla izmijeniti zakon koji je onemogućavao muzejima na Otoku da vrate posmrtno ostatke pripadnika urođeničkih plemena.

Gotovo se po pravilu takvi konektori u dnevnim i tjednim novinama odvajaju zarezom. (Taj je virus, nažalost, zahvatio i sve ostale funkcije hrvatskoga standardnog jezika.) Tako se čini i s konektorom *no* (**No**, poziv za gostovanje u "Aquariusu" i pred bitno mlađom generacijom slušača, (hic!) Valle ponajviše može zahvaliti uspješnoj suradnji s etiketom "Far Out"), s konektorom *pak* (Zdravko Turčinović, **pak**, istaknuo je da je ovo drama cijelog pravosuđa (...)), s konektorom *međutim* (**Međutim**, u hrvatskoj književnoj znanosti srednjovjekovna se epoha još uvijek nije pokušala podijeliti na manje vremenske cjeline prema stilsko-

kompozicijskim i tematsko-sadržajnim crtama), s konektorom osim toga (**Osim toga**, samo nekoliko ustanova ima mogućnost brinuti se o osobama s tako teškim oblicima invaliditeta), s konektorom nakon toga (**Nakon toga**, presadite organ operativnim putem), s konektorom isto tako (**Isto tako**, ni Vlada nije u potpunosti ispunila predizborna obećanja o povećanju izdvajanja za znanost), s konektorom u tom smislu (**U tom smislu**, svakako je najuspješniji poduhvat danas već međunarodno priznata grupa Cuboismo), s konektorom istodobno (**Istodobno**, pacijenti jedva čekaju da krenu njegove vizite), s konektorom stoga (**Oporba**, međutim, (hic!) nije baš shvatila Račanovu taktiku. **Stoga**, i ne čudi što još nema nikakvih ozbiljnih predizbornih argumenata protiv vlasti) itd.

Jedan je od razloga za takav postupak brkanje kategorijalnosti izraza koji podliježu interpunkciji. Tako se, primjerice, brkaju modalni i konektivni izrazi. U modalne se izraze uvrštavaju izrazi *međutim*, *osim toga*, *u skladu s time*, *u tom smislu*, *prema tome*, *nasuprot tome*, *zatim* i sl. (Ajanović 1998:50-56). Spomenuti izrazi nemaju ulogu da interveniraju u sadržaj teksta, nego da sadržaj teksta povežu. Oni nisu sredstva tipa *dakako*, *nažalost* i sl. Oni jednostavno vezuju prethodnu rečenicu sa sljedećom unutar teksta, pa ih je u tome smislu nelogično odvajati zarezom.

U iskazu se na razini teksta priložna oznaka, u skladu s organizacijom teksta, često "seli" na početak, pa uz ulogu okolnosti (u kojoj se događa radnja) dobiva i ulogu veznoga sredstva na razini teksta. Ni jedna ni druga uloga ne traži od nje da se odvaja zarezom. U prvoj se ulozu njezino odvajanje zarezom protivi strukturnomu, a u drugome semantičkomu interpunkcijskom načelu. Usp.: **Nakon gotovo šestomjesečne kriminalističke obrade**, u nedjelju rano ujutro u Rijeci je uhapšen lažni veleposlanik Gvineje Bisau u Hrvatskoj Desiderius Ostrogonac Da Costa; **U napadu iz zasjede na američki konvoj rano ujutro**, u Mosulu je jedan vojnik poginuo; **Jednog hladnog sivog jutra prošle veljače**, pjevačica Kylie Minogue je u društvu male srebrne haljine stigla u Selfridges; **Na kraju svoga viđenja cjelovitog arhitektonskog djela**, moram zaključiti da Grubešić svojim djelom (...) vrlo jasno iskazuje vlastitu stvaralačku etiku u odnosu prema zadatku (...); **Zbog postavljanja nove kotlovnice u zgradu u Laništu**, stanari na brojevima od 7 do 9 već tjedan nemaju toplu vodu; **Pokraj redatelja i scenarista ovog projekta prof. dr. Radovana Ivančevića**, sjedio je tada u Operi i ministar kulture Antun Vujić; **Nakon tri mjeseca**, raspoređen je u središte međunarodne vojne operacije; **Uz česte i opsežne racije i protunapade na skupine koje iz zasjede napadaju koalicijske snage**, Amerikanci požuruju predaju vlasti i prije izrade iračkog ustava itd.

Mustafa Ajanović u spomenutoj knjizi u vezi s time donosi mišljenje S. Novakovića (u: *Srpska gramatika*, Beograd, 1894), A. Belića (u: *O stavljanju zapete*, Naš jezik, sv. 1, Beograd, 1949) i B. Popovića (u: *Načelo interpunkcije*, Matica srpska, Novi Sad, 1960) (Ajanović, 1998:7-9). Oni takve položaje priložne oznake smatraju obrnutim redom (inverzijom). B. Novaković kaže da se "zapotom odvajaju i prošireni dodatak za mesto i ostale okolnosti, kad je taj dodatak prostraniji, a po obrnutom redu reči dolazi pre pravoga početka svoje glavne

rečenice". Za potvrdu toga donosi nekoliko primjera, od kojih navodimo ovaj: *U danima stradanja, nikad se nije poništio; u danima uspeha, nikad se nije poneo.* (Istic. naše.) I A. Belić misli tako: "Kada se vrši inverzija pojedinačnih reči (...) u rečenici, (tj. kada se koji dodatak rečenični premetne iz svoga običnoga položaja na početak rečenice), onda se te reči ne odvajaju zapetom. Ali ako je tim rečima dodata kakva cela rečenica, pa se ceo taj izraz premetne, onda iza njega treba staviti zapetu." Ajanović kaže da bi se taj Belićev stav mogao opravdati primjerima poput *U ogromnom broju i šarenoj mešavini pojava koje nas okružuju, jedan od najvažnijih faktora književnog posla jeste izbor.* (Istic. naše.) (Ajanović, 1998:27) Kao i B. Novaković i A. Belić misli i B. Popović.

M. Ajanović nastavlja ovako: "Može se istaći i odvojiti zarezom i vrlo kratka priloška odredba, za što je vrlo karakterističan Bogdanovićev primjer: *Do Vuka, srpska književnost je uglavnom odvojena od naroda i iznad njega. Od Vuka, srpska književnost postaje sadržajno napredna, sva prožeta stvarnošću života, narodu približena i pretvorena u njegovu svojinu.*" (Istic. naše.) (Primjer je izvađen iz: M. Bogdanović, "Do Vuka i posle Vuka", *Književnost* I, 9-10/47.) (Ajanović, 1998:8)

M. Ajanović takve stavove prihvaća i dodaje: "U smislu isticanja zarezom mogli bi biti i sljedeći primjeri, sa jačom ili slabijom nijansom, pri čemu se nekad osjeća jače isticanje drugog dijela nego same priloške odredbe: (...) *U vijeću, on je glavni; Na rastanku, okupi se gotovo cijeli kolektiv direkcije, četrdesetak njih; (...) Nasuprot tvrdnjima mnogih prijatelja lenjinizma, Lenjinova nauka nije prosta primjena Marksove i Engelsove teorije na prilike u Rusiji (...).*" (Istic. naše.) (Ajanović, 1998:28)

I B. Novakoviću, i A. Beliću, i B. Popoviću, pa onda i svima onima kojima su oni uzor treba reći da redosljed o kojemu oni govore nije "obrnuti red" ili "inverzija". Pogotovo to nije inverzija "pojedinačnih reči u rečenici". Takav je redosljed posljedica ponašanja komunikacije. Uostalom, on više nije čimbenik rečenice kao gramatičke, nego čimbenik rečenice kao obavijesne, tj. komunikacijske jedinice. On je rezultat djelovanja zakonitosti teksta.

Isto tako ni "proširenost podatka" ni "prostranost podatka" nisu čimbenici koji bi morali utjecati na ponašanje rečenice kao obavijesne jedinice, pa onda i na ponašanje interpunkcije koja joj pripada. Bitno je samo to jesu li ili nisu smisljeno povezani. Ako jesu, nelogično ih je odvajati zarezom. Njihovo odvajanje zarezom može se opravdati jedino ritmomelodijskim interpunkcijskim načelom, koje u semantičkoj interpunkciji nema mjesta.

U povijesti hrvatske interpunkcije takvih mišljenja o problemu o kojemu je riječ nema, pa ih nismo ni navodili. No budući da ona i u hrvatskoj (semantičkoj) interpunkciji imaju utjecaja, dobro je da budu navedena.

Ni pojam "slobodna interpunkcija" nije iz povijesti hrvatske interpunkcije. On je naslijeđen od A. Belića, koji kaže: "Kod nas su bile u upotrebi, uglavnom, dve interpunkcije: vezana za izvesne gramatičke delove (nemačka) i slobodna, koja se upravlja prema smislu teksta (francuska)." (Ajanović, 1998:8). (Nije naodmet

reći da je francuska interpunkcija ritmomelodijska, kojoj takvo odvajanje priložne oznake zarezom odgovara.)

Semantička interpunkcija, koja se često naziva i logičkom, nipošto nije slobodna. Ona podliježe strogim (komunikacijskim) zakonitostima. Unošenje je slobode u interpunkciju posljedica (između ostaloga i) "obožavanja" individualne slobode pisca umjetničkoga teksta. To je pak "obožavanje" posljedica (metodološki nedopustiva) poistovjećenja jezika umjetničkoga djela sa standardnim jezikom. Jezik je umjetničkoga djela (eventualno - jer ni to još nije utvrđeno) jedan od stilova standardnoga jezika. Ono što je njemu dopušteno ne mora (načelno - i ne smije) biti dopušteno drugim tipovima komunikacije standardnim jezikom. Kad se utvrđuje interpunkcija standardnoga jezika, onda to (načelno) treba činiti neovisno o jeziku umjetničkoga djela. Interpunkcija je kao norma standardnoga jezika stvar denotativnosti jezika. U jeziku umjetničkoga djela (ali samo u jeziku umjetničkoga djela) zarez doista ističe. Izvan njega on samo razlikuje. Zarez mora biti posljedica komunikacije, a ne uzrok komunikacije. Nije na komunikaciji da poštuje zarez, nego je na zarezu da poštuje komunikaciju. Pisac umjetničkoga djela ima pravo stavljati zarez ondje gdje mu u stilski nemarkiranome tekstu nije mjesto i ne stavljati ga ondje gdje mu u stilski nemarkiranome tekstu jest mjesto. Kao što se zna, on ima pravo i ne stavljati zarez. Mnogi su nesporazumi u vezi s interpunkcijom nastali upravo zato što su joj se potvrde pronalazile, vrlo često isključivo, u jeziku umjetničkoga djela.

Često se odvajaju zarezom i proizvedeni prijedlozi tipa *sukladno, u skladu s, s obzirom na, za razliku od, umjesto, zahvaljujući* i sl. kad su na početku rečenice. Usp.: *Sukladno odredbama Ustava Republike Hrvatske, Hrvatski sabor ima najmanje 100, a najviše 160 zastupnika; Za razliku od običnog udžbenika, u njemu se mogu napraviti vizualni eksperimenti, kao u igrici; Zahvaljujući tim spoznajama, možda ćemo uskoro moći sami regenerirati organ.*

Za one koji to čine mogli bismo reći da su zavedeni između ostaloga i krivim poimanjem uloge pauze u semantičkim interpunkcijskim pravilima. (Pauza u strukturnim interpunkcijskim pravilima, dakako, ne dolazi u obzir.) U semantičkoj interpunkciji pauza (i njezino materijaliziranje zarezom) igra ulogu samo kad ima razlikovnu moć. Usp.: *Ono što je rekao, njemu nije jasno* i *Ono što je rekao njemu, nije jasno.* (U takvim rečeničnim ustrojstvima zarez može biti kompenziran crtom: *Ono što je rekao - njemu nije jasno* i *Ono što je rekao njemu - nije jasno.*)

U skladu s time smisao bi "samo neki, ne svi" trebalo vezivati uz ustrojstvo *Kosci koji su bili umorni otišli su u hlad*, a ne uz *Kosci koji su bili umorni, otišli su u hlad*. Smisao bi se pak "svi" vezivao uz ustrojstvo *Kosci, koji su bili umorni, otišli su u hlad*. Isto bi se tako i smisao "o drugoj ili drugim sestrama ne kazuje ništa" morao vezivati uz ustrojstvo *Moja sestra koja živi u Splitu postala je baka*, a ne uz ustrojstvo *Moja sestra koja živi u Splitu, postala je baka* (Babić i sur., 2000:104). (Ustrojstva su "koji su bili umorni" i "koja živi u Splitu" atributi, koji se - kao atributi - ne odvajaju zarezom.)

Do kakvih nelogičnih situacija dovodi takvo poimanje pauze, neka pokažu ovi primjeri: *Ono što je još donedavna bila čista znanstvena fantastika, polako ali sigurno ulazi u svakodnevni život* (odvaja se subjekt od strukturnoga ustrojstva

kojemu pripada), *Starac je nakon što je izašao iz doma, pozvao taksi i naručio vožnju do Kašine* (također se odvaja subjekt od strukturnoga ustrojstva kojemu pripada) i *Gotovo 70 posto onoga što urade, naši sugovornici (...) mjesečno troše na osnovne prehrambene i higijenske potrepštine za svoju obitelj* (odvaja se objekt od strukturnoga ustrojstva kojemu pripada). Materijalizacija pauze zarezom tu sugerira kriv izgovorni ostvaraj.

Nisu rijetki ni primjeri poput ovoga: *Na pitanje tko je kriv što Hrvatska već nije u Europskoj uniji, odgovorio je da prethodna vlas nije napravila što je trebala.*

(U strukturnome ustrojstvu rečenice dio bi *na pitanje tko je kriv što Hrvatska već nije u Europskoj uniji* odgovarao objektu.)

U vezi s time navodimo još i primjer *I atributi kad stoje iza svoje imenice kao naknadno dodani, odjeljuju se zarezom* (Babić i sur., 2000:102) u kojemu (uz rečeničnu pauzu) igra (semiološki) relevantnu ulogu i rečenični naglasak. Pri ustrojstvu *i atributi kad* rečenični je naglasak na *atributi* (*i* je u tome ustrojstvu pojačivač, intenzifikator) dio *kad stoje iza svoje imenice kao naknadno dodani* igra ulogu atributa imenice *atributi*, pa je nelogično odvajati ga zarezom. Tada *kad* nije veznik koji bi uz dio na koji se odnosi bio u inverziji. Pri ustrojstvu je pak *i kad atributi* rečenični naglasak na *naknadno dodani*, što znači da je zajedno s dijelom na koji se odnosi u inverziji, pa se, dakako, po pravilu inverzije, odvaja zarezom: *I kad atributi stoje iza svoje imenice kao naknadno dodani, odjeljuju se zarezom.* (Takvo je ustrojstvo rečenice rezultat tipologije pravila o odvajanju atributa zarezom.) Kad bi dio *kad stoje iza svoje imenice kao naknadno dodani* bio "naknadno dodan", morao bi se odvojiti zarezom i s lijeve i s desne strane: *I atributi, kad stoje iza svoje imenice kao naknadno dodani, odjeljuju se zarezom.*

Sve nam to govori da interpunkciju treba promatrati kao posljedicu, a ne kao uzrok. Tek kad je tako budemo shvatili, rečenica će nam biti integrirana u tekst kako to njemu (tj. njegovim zakonitostima) odgovara. Tek ćemo tada biti prirodni u svome govoru.

REFERENCIJE

- Badurina, L.** (1996). *Rečenica i interpunkcija*. doktorska disertacija, Zagreb.
- Silić, J.** (1998). *Komunikativno ustrojstvo rečenice i interpunkcija*. Zagreb: Kolo.
- Ajanović, M.** (1998). *Interpunkcija u teoriji i praksi bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika*. Sarajevo.
- Primjer je uzet iz rasprave Ive Andrića "O Vuku kao piscu" objavljene u *Našoj književnosti*, 1/46. V.: Mustafa Ajanović, nav. dj., str. 8.
- Babić, S., Finka, B., Mogaš, M.** (2000). *Hrvatski pravopis*. 5. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

Primjeri su uzeti iz novina i časopisa.

Josip Silić

Faculty of Philosophy, University of Zagreb
Croatia

THE SEMANTIC PUNCTUATION PRINCIPLE AND SENTENCE PROSODY

SUMMARY

This study deals with the relation between the principle of semantic punctuation and sentence prosody. The first part is dedicated to semantico-grammatical structure of the sentence and its relation towards the communicative structure of the sentence. The second part analyses the communicative structure of the compound and complex sentence, which leads to the conclusion that the complex sentence is a double-utterance unit and that the compound sentence is both a single- and a double-utterance unit. It is established that the double-utterance compound sentence is structurally identical with (the double-utterance) complex sentence.

Next, by checking their prosodies it is established that a single-utterance compound sentence is characterized by a single-rise and a single-fall melody and that the double (complex and compound) sentence is characterized by a double-rise and a double-fall melody. That is the reason why the co-sentences (clauses) in a single-utterance compound sentence are not separated and in the double-utterance one they are separated by a comma.

The third part of the study deals with the logical weakness of the separation by a comma of the first (initial) part of the utterance expressed by the adverbial phrase and by the constructions with derived prepositions. This refers equally to the constructions in the role of the connecting elements at the level of the text. The reason for this procedure – the writer concludes – is rendering an erratic role to the pause in the communicative structure of the sentence.

Key words: *punctuation, syntax, prosody, Croatian*
